

1.02 Pregledni znanstveni članek

ČLANKI IN RAZPRAVE
ARTICLES AND DISCUSSIONS

UDK 061.2-056.262(497.4Ljubljana):929Levstek A.

Prejeto: 9. 2. 2024

Alojzij Levstek 1900–1969, pobudnik ustanovitve Podpornega društva slepih

ALEKSANDRA SERŠE

mag. arhivskih znanosti, profesor zgodovine v pokoju

e-pošta: aleksandra.serse@gmail.com

Izvleček

Prispevek je namenjen Podpornemu društvu slepih in pobudniku ustanovitve prvega slovenskega društva za osebe s posebnimi potrebami, hkrati tudi buditelju in zagovorniku širjenja rabe esperanta med slepimi in slabovidnimi Alojziju Levstku.

Za obdobje do leta 1940 smo si pri pisanju pomagali s člankoma Mimi Breznik, oba prispevka sta izšla v Zborniku slepih Svetloba izpodriva temo. Skozi zanimivo življenjsko pripoved je spomine na Alojzija Levstka obudila tudi hčerka Danica Pogačnik. Nekaj podatkov o Podpornem društvu slepih in Alojziju Levstku smo povzeli po arhivskem gradivu, ki ga hrani Arhiv Republike Slovenije.

Ključne besede:

Slepi, slabovidni, repatriacija, Alojzij Levstek, Podporno društvo slepih, esperanto

Abstract

ALOJZIJE LEVSTEK 1900–1969, INITIATOR OF THE ESTABLISHMENT
OF THE SUPPORT SOCIETY FOR THE BLIND

The paper is dedicated to the Support Society for the Blind and the driving force behind the establishment of the first Slovenian association for persons with special needs, Alojzij Levstek, who was also a social activist and advocate for spreading the use of Esperanto among the blind and partially sighted.

The papers by Mimi Breznik, both of which were published in the conference proceedings Zbornik slepih Svetloba izpodriva temo, were utilised for the period before 1940. Through her captivating life tale, his daughter Danica Pogačnik brought back memories of Alojzij Levstek. We have compiled a brief overview of the Support Society for the Blind and Alojzij Levstek based on materials held in the Archives of the Republic of Slovenia.

Key-words:

blind, sight impaired, repatriation, Alojzij Levstek, Support Society of the Blind, Esperanto

Uvod

Čas po prvi svetovni vojni je prinesel spremembe in novosti na področju izobraževanja ter skrbstva slepih. Vzrok za spremembe sta bila ustanovitev nove države – Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev ter prihod slepih vojaških oseb s posebnimi potrebami (invalidov), otrok in odraslih iz avstrijskih zavodov v letih 1918 in 1919. Z vračanjem slepih in slabovidnih iz avstrijskih institucij se je začela načrtno organizirati skrb zanje. Za osebe s posebnimi potrebami je skrbelo društvo Dobrodelnost v Ljubljani, ki je dalo posebno pobudo za oskrbo slepih. Prva narodna vlada je s poverjeništvom za socialno skrbstvo jeseni 1918 ustanovila Kuratorij za oskrbo slepih in mu poverila skrb za slepe. Kuratorij je prevzel nalogo za repatriacijo vseh slepih Slovencev, ki so bili v avstrijskih zavodih, in sicer za njihovo nastanitev po vrnitvi v domovino ter za pripravo in organizacijo izobraževanja slepe mladine.¹ Povojna zavest je bila na visoki stopnji, zaradi vojne in njenih posledic so bili ljudje naklonjeni slepim in drugim osebam s posebnimi potrebami (invalidom), kar se je odražalo v dobri organiziranosti in zbiranju denarja za zavod slepih.²

Slepi so že zgodaj ugotovili, da kuratorij, ki ga je ustanovilo Poverjenišstvo za socialno skrbstvo pod okriljem vlade, ne bo zadovoljeval vseh potreb slepih. Odločili so se ustanoviti društvo, ki bi posvečalo več pozornosti posameznikom in njihovim življenjskim potrebam ter jim pomagalo razrešiti težave, s katerimi so se slepi srečevali v vsakdanjem življenju. Dve leti po vojni so slepi že imeli društvo z imenom Podporno društvo slepih. In prav z ustanovitvijo je povezano ime Alojzija Levstka in Franca Dolinarja.

Podporno društvo slepih³

Alojzij Levstek in Franc Dolinar⁴ sta začela, kmalu po vrnitvi v domovino, premišljevali, da bi po vzoru avstrijskega društva⁵ slepih tudi v Sloveniji ustanovili društvo, ki bi delovalo v Ljubljani. Idejo o ustanovitvi društva sta zaupala Antonu Skutlu,⁶ ki je bil predstavnik avstrijskega društva v Ljubljani. Svetoval

¹ SI AS 1460, šk. 74, mapa 184; SI AS 38, šk. 292, 1915; spis 9646/1918 in spis 12571/1919.

² SI AS 38, šk. 293, 1916–1919, podatki o darilih za zavod slepih.

³ Društvo je bilo ustanovljeno 7. novembra 1920.

SI AS 1460, šk. 51, mapa 165/71. (V gradivu je nepopolni časopisni izrezek, objavljen 4. februarja 1922. Članek z naslovom Pomagajte, pomoč nujna! je bil objavljen v *Slovincu*, 4. februarja 1922.) Serše: Podporno društvo slepih, str. 13–20.

⁴ Franc Dolinar (r. 1. 12. 1890, Marija Reka pri Celju, u. 1967). Kot dvanajstletni deček se je poškodoval pri igranju z dinamično kapico. Po zdravljenju v graški bolnišnici so ga sprejeli v graški zavod za slepe. Končal je osnovno šolo, kjer se je izučil tudi pletarske obrti. Po vrnitvi v domovino je bil zaposlen v kočevskem zavodu. Gl. Breznik: Slepi v Sloveniji med obema vojnoma, str. 14.

⁵ Nekateri slepi Slovenci, ki so se izobraževali v Avstriji, so bili včlanjeni v Podporno društvo slepih Avstrije. Avstrijsko društvo je imelo v Ljubljani izpostavo, a ker se je delo društva omejevalo le na mesta, večina slepih na področju takratne Slovenije praviloma ni bila včlanjena. Do konca prve svetovne vojne slovenski slepi niso imeli lastne organizacije. V skromni obliki je obstajalo skrbstvo za slepe v obliki humanosti. V Ljubljani je bil zastopnik društva slepih Avstrije. Koliko je bilo dejansko Slovencev, včlanjenih v avstrijsko društvo slepih, bi bilo treba preveriti v gradivu omenjenega društva, tj. predvidevamo v Dunajskem arhivu. Tema o slepih v 19. stoletju je zanimiva, a dokaj neraziskana. Za natančnejši vpogled v življenje slepih bi morali pregledati tudi arhive upravnih organov izven Slovenije, saj za Štajersko, Primorsko in Prekmurje nimamo podatkov o štipendijah za slepe niti podatkov, na katerih zavodih so se izobraževali, itd. Gl. Skaberne: Skrbstvo za slovenske slepe v bivši Avstriji, vse do leta 1918, str. 13; Breznik: Slepi v Sloveniji med obema vojnoma, str. 14.

⁶ Anton Skutl (u. 1939, Ljubljana) je bil med prvo svetovno vojno zastopnik društva slepih Avstrije v Ljubljani, koroški Slovenec, izobraževal se je na Dunaju za uglaševalca klavirjev. Gl. Breznik: Slepi v Sloveniji med obema vojnoma, str. 14.

jima je, naj navežeta stike z Gabrijelom Juráskom.⁷ Jurásek je bil navdušen in pripravljen z njima sodelovati. Predlagal jima je nadaljnje korake, ki so bili potrebni za ustanovitev društva. Po njegovem nasvetu sta zbrala potrebno število prihodnjih članov društva slepih za ustanovni občni zbor. V namen zbiranja članov društva sta na lastne stroške prepotovala vso Slovenijo. Nalogo sta opravila uspešno, saj sta na poti po Sloveniji zbrala dovolj kandidatov – delegatov. Vse potrebno za ustanovni občni zbor prihodnjega društva slepih je bilo pripravljeno. Poskrbela sta tudi za primeren prostor, kjer so se slepi zbrali. Pri pripravi ustanovnega zbora nista pozabila niti na pripravo društvenih pravil za kasnejšo registracijo društva. Pri pripravi in osnutku pravil Podpornega društva jima je pomagal Levstkov brat pravnik Andrej.

Ustanovni občni zbor je bil 7. novembra 1920 v dvorani Ljudskega doma nad nekdanjo Ljudsko kuhinjo na Streliški ulici (danes Valdorfska šola). Na tem sestanku so sprejeli tudi društvena pravila. Bralcu nazorno opiše ustanovni občni zbor in namen društva članek z naslovom Pomagajte, pomoč nujna!, ki je bil 4. februarja 1922 objavljen v časopisu *Slovenec*:

»Dne 7. novembra 1920 so se zbrali civilni in vojni slepi iz Slovenije v Ljubljani, da bi ustanovili »Podporno društvo slepih«. Tega ustanovnega občnega zbora se je udeležilo nad 20 slepih delegatov iz Slovenije kot zastopnikov ostalih slepih, ki jim gmotno stanje ni dopuščalo osebno prihiteti v Ljubljano. Položili smo temeljni kamen našemu sedaj že nad eno leto obstoječem društvu, ki ima namen povzdigovati pomoči duševno in telesno blaginjo slepih, poviševati njihovo zmožnost do dela in službe ter s tem dvigniti slepe v Sloveniji iz njihovega prežalostnega položaja do popolne samostojnosti. Zato je potrebno veliko požrtvovalnosti, dobre volje, če hočemo preskrbeti in zadovoljiti okoli 700 slepih v Sloveniji. Nekateri med njimi so rokodelci, ki so pa mnogokrat izkoriščani in težko živijo v današnjih razmerah, a večina ni izučena za nobeno obrt in so zato vezani na tujo pomoč, na bedno prosijačenje. Vsem tem nesrečnikom je treba pomagati in prav v ta namen je bilo ustanovljeno Podporno društvo. Samemu društvu in članom pač to ni mogoče, zato so se obrnili po pomoč javnosti, ki naj bi jim pomagala, saj je že v preteklosti z darovi bila naklonjena.

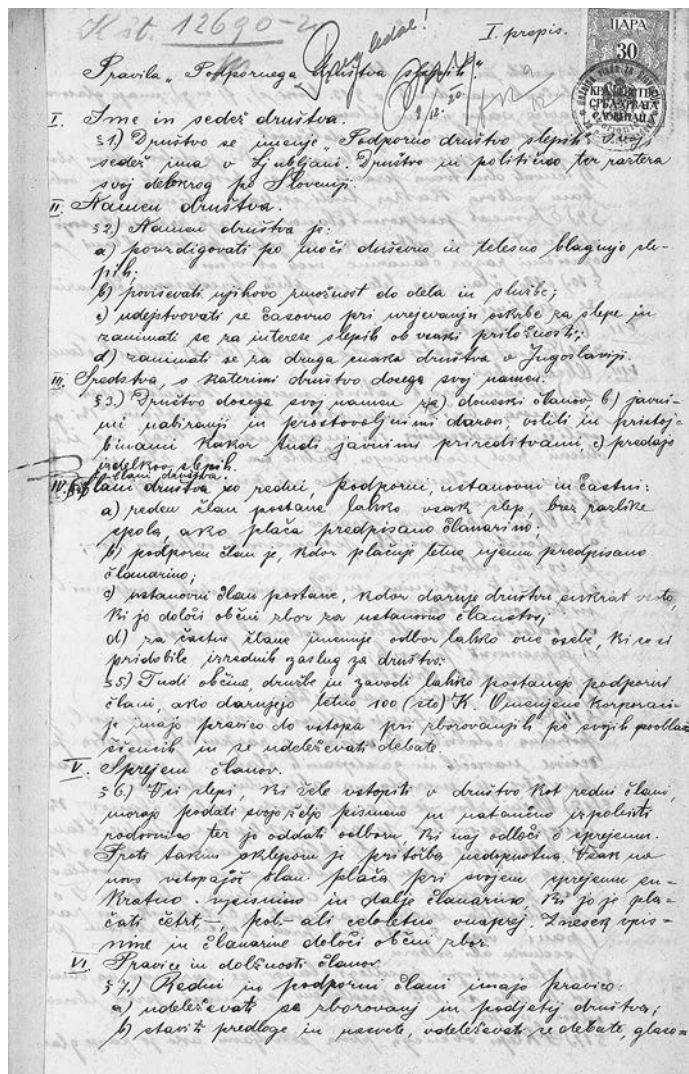
Poleg tega že zgoraj omenjenega namena pa društvo stremi, da bi zgradili v doglednem času Dom odraslih slepih, kjer bi imeli brezplačno stanovanje, rokodelci pa svoje delavnice. Hkrati bi imeli brezplačno hrano, lastno trgovino za prodajo svojih izdelkov...«⁸

Pripravo društvenih pravil je, kot smo že omenili, prevzel Levstkov brat Andrej, po poklicu pravnik. Društvena pravila so bila napisana premišljeno in strokovno tako dobro, da jih je Kuratorij za oskrbo slepih v Ljubljani leta 1923 imel za vzorec pri pripravi svojih prvih pravil. Pravila so bila potrjena 9. decembra 1920, v letih 1930 in 1938 so prvotna pravila deloma dopolnili.

Podporno društvo slepih je bilo prvo med slovenskimi društvi, namenjeno osebam s posebnimi potrebami. Do leta 2015 je bilo znano le leto ustanovitve društva, podatki o mesecu in dnevu ustanovitve so se skozi čas izgubili. Zanimanje za delovanje društva ob 95-letnici je privedlo do iskanja pozabljenih – izgubljenih informacij o društvu. Pri pregledovanju arhivskega gradiva so med porumenelimi listi arhivskega gradiva ležali časopisni izrezki. Eden med njimi,

⁷ Gabrijel Jurásek (r. 1896, u. 1983), po rodu Čeh, šolal in usposabljal se je na zavodu za slepe v Brnu. Bil je uglaševalec klavirjev. Predsednik Podpornega društva slepih je bil do leta 1920, ko so mu odborniki izglasovali nezaupnico in za novega predsednika izbrali Antona Pleška. Gl. Breznik: *Slepi v Sloveniji med obema vojnama*, str. 15.

⁸ Jurásek et al.: *Pomagajte, pomoč nujna!*, str. 5.



Prva stran pravil Podpornega društva slepih iz leta 1920

(Vir: SI AS 68, šk. 35, p. e. SI AS 68/XVI/I/2/4114, št. 3622)

z naslovom Pomagajte, pomoč nujna!, je vseboval natančen datum ustanovitve društva, tj. 7. november 1920.⁹ Kljub ohranjenim podatkom o ustanovitvi društva se zanj ni vedelo ali, bolje rečeno, se je nanj pozabilo. Kaj je temu botrovalo? Vzrokov je več, a to je morda naloga za kasnejše rodove.

Odkritje datuma je pripomoglo, da se je nadaljevalo iskanje pozabljenega pravilnika Podpornega društva slepih. V Arhivu Republike Slovenije hranijo v fondu Kraljeve banske uprave dravske banovine pri upravnem oddelku, v seriji Register društev registrirana društvena pravila in med njimi je ohranjeno – bolje rečeno so ohranjena vsa tri pravila.¹⁰

Pravila Podpornega društva slepih¹¹

Podporno društvo slepih je v času delovanja pripravilo tri pravila, prvo leta 1920 ter drugi dve v letih 1930 in 1938. Vsa tri pravila se ne razlikujejo bistveno, prvi dve sta skoraj enaki, le da je prvo rokopisno, drugo je natipkano. Obe vsebujeta 15 sklopov in 38 členov. Zadnja pravila iz leta 1938 so se vsebinsko ujemala s prejšnjima.

Vsi trije vsebujejo člene o imenu društva, namenu društva, sredstvih, članih, sprejemu članov, o njihovih pravicah in dolžnostih, obstoju društva, društvenih organih, občnem zboru, odboru, predsedniku, društvenem premoženju, nadzornikih, izključitvi članov, društvenem častnem sodišču in društvenem letu. Člen 38 je pravzaprav dodatek in govori o društvenem premoženju ob prenehanju delovanja društva. In prav v tem členu je bistvena razlika med prvimi pravili in drugima dvema. V prvih naj bi ob razpustitvi društva premoženje pripadlo državnemu zavodu za slepe. Zavod je imel nalogo denar razdeliti med slepe. V naslednjih pravilih so ob prostovoljnem razpustu društva izvolili tričlanski likvidacijski odbor, ki je imel nalogo razde-

⁹ SI AS 1460, šk. 51, mapa 165/71; Jurásek et al.: Pomagajte, pomoč nujna!, str. 5 (Članek v uvodu omenja datum ustanovitve društva 7. november 1920, ko so se slepi civilisti in vojne osebe s posebnimi potrebami (vojni invalidi) Slovenije zbrali v Ljubljani na ustanovnem občnem zboru.); Kobal: Razvoj in stanje slepstva v kraljevini SHS, str. 84; SI AS 68, šk. 35, p. e. SI AS 68/XVI/I/2/4114 (Pravila Podpornega društva, ki so jih sprejeli na ustanovnem občnem zboru društva, so bila predložena v register društev 6. decembra 1920, št. 12690/pr i. Podatka o datumu ustanovnega sestanka društva ni v gradivu Registra društev.).

¹⁰ SI AS 68, šk. 35, p. e. SI AS 68/XVI/I/2/4114.

¹¹ Ibidem; Serše: Podporno društvo slepih, str. 20–26.

liti premoženje med najpotrebnejše člane. V primeru, da bi društvo razpustil oblastni organ, bi premoženje za tri leta prešlo v upravo Društva Dom slepih v Ljubljani.¹² Premoženje bi po treh letih pripadlo novoustanovljenemu društvu, če bi to imelo podobne cilje kot predhodno. Če se v treh letih ne bi ustanovilo podobno društvo, bi premoženje ostalo Društvu Dom slepih v Ljubljani. Podporno društvo slepih je v letu 1938, ko je potrdilo zadnja, tretja pravila, v 38. členu obdržalo identično besedilo pravil iz leta 1930.¹³

Namen društva

Ustanovitev društva je bila za slepe zelo pomembna. Društvo je imelo odločilno vlogo pri izboljšanju razmer za povratnike iz Avstrije in vse ostale slepe v Sloveniji, ki so bili v omenjenem času večinoma prepuščeni sami sebi.

Zanje so v društvu skušali urejati in zagotavljati boljše življenjske pogoje, predvsem so skrbeli za izboljšanje gmotnega položaja svojih članov z materialno pomočjo in jim nudili moralno podporo, jih skušali vključevati v družbeno okolje ter skrbeli za njihov kulturni napredek. Slepí so velikokrat potrebovali finančno ali tehnično-strokovno podporo ali nasvet pri nadaljnjih življenjskih odločitvah. Težave so se začele, ko je upadlo prvo povojno navdušenje pomagati osebam s posebnimi potrebami (invalidom) in so bile finančne podpore iz dneva v dan skromnejše. Življenje slepih je bilo težavno, večina ni imela nikakršne izobrazbe. Odvisni so bili od svojcev ali dobre volje in pomoči sosedov ali občine. Nekateri so bili prisiljeni beračiti, zanje je bilo beračenje edina možnost preživetja.

Podpore, ki jih je podeljevala občina, so znašale od 100 do 200 dinarjev mesečno.¹⁴ Slepí vojaki so dobivali invalidsko pokojnino, če so izpolnjevali določene pogoje. Mesečna pokojnina je v povprečju znašala 27,50 din, po letu 1922 pa 162 din, leta 1940 se je pokojnina povišala na 1.400 din. Slepí niso bili deležni zdravstvenega zavarovanja, občinskim podpirancem je stroške zdravljenja krila pristojna občina. Takratna humanitarna društva večinoma niso posvečala posebne pozornosti slepim.¹⁵

Odbor društva je večkrat razpravljal o težkih razmerah slepih in o odpravi beračenja med slepimi, vendar niso našli učinkovitega izhoda – rešitve. Podpore so članom delili enkrat letno. Za božične praznike so dobili 50 do 500 din. Najrevnejšim so dajali mesečne podpore v višini 100 din. Če se je član osamosvojil in odprl lastno delavnico, mu je društvo za lažji začetek podelilo 1.500 din, pozneje, leta 1938, je enkratna podpora znašala že 3.000 din.¹⁶ Društvo je skrbelo za izboljšanje gmotnega stanja – položaja svojih članov, a ne tudi za njihov kulturni napredek. Tudi sicer je imelo društvo v času pred drugo svetovno vojno pomembno vlogo, evidentiralo in povežalo je slepe Slovenije, jim skušalo pomagati z nasveti in materialno podporo.¹⁷

Alojzij Levstek

Takoj po prvi svetovni vojni so se v novonastalo državo začeli vračati slepi in slabovidni odrasli in otroci iz avstrijskih zavodov, in sicer od konca leta 1918 vse do začetka leta 1920. Med repatriiranimi je bil tudi Alojzij Levstek,

¹² Kuratorij za oskrbo slepih s sedežem v Ljubljani se je leta 1931 preimenoval v Dom slepih.

¹³ SI AS 68, šk. 35, p. e. SI AS 68/XVI/1/2/4114.

¹⁴ Leta 1930, v času pred drugo vojno, je stal kubični meter drv od 140 do 160 din in premoga 380 din.

¹⁵ Breznik: Slepí v Sloveniji med obema vojnama, str. 19–21.

¹⁶ Ibidem, str. 20.

¹⁷ Ibidem, str. 21.

pobudnik ustanovitve prvega slovenskega društva za slepe, hkrati velik ljubitelj esperanta in skozi to svojo naklonjenost do jezika je bil velik podpornik širjenja esperanta med slepimi ter organizator tečajev za slepe. V esperantu je videl možnost povezovanja slovenskih slepih z drugimi slepimi različnih narodnosti.

Prvo obdobje (1900–1941)

Rodil se je 28. maja 1900 v Goriči vasi pri Ribnici.¹⁸ Star devet let si je pri igri poškodoval oči z živim apnom.¹⁹ Zdravil se je v bolnišnici na oddelku za očne bolezni v Ljubljani, zdravljenje so po določenem času nadaljevali v bolnišnici v Gradcu. Ko so zdravljenje v graški bolnišnici zaključili, so ga predali tamkajšnjemu zavodu za slepe. V zavodu je končal osnovno in obrtno šolo, kjer se je izučil za pletarja. V pletarski delavnici je spoznal Franca Dolinarja,²⁰ s katerim sta tudi kasneje prijateljevala in sodelovala. S svojimi idejami sta plodno prispevala k ustanovitvi društva slepih. Levstka so v graškem zavodu cenili kot dobrega in sposobnega pletarja. Ko se je Levstek po končani vojni pripravljal na vrnitev domov, ga je direktor graškega zavoda dr. Hartinger skušal pregovoriti, naj kljub repatriaciji ostane v zavodu, a Levstek se je kljub vabljeni ponudbi vrnil v domovino.

Obdobje med obema vojnama je bilo za Alojzija Levstka zelo bogato in ustvarjalno, to je bil najdejavnejši del njegovega življenja. Kot lahko sklepamo iz skopih podatkov, ki jih najdemo v objavljenih člankih in arhivskem gradivu, je bil izjemna oseba, neutrujen in nesebičen pri svojem udejstvovanju. Tvorno je sodeloval pri ustanovitvi Podpornega društva slepih, morda je bil celo glavni pobudnik ustanovitve. Nekaj let kasneje je kot prvi med slovenskimi slepimi začel širiti idejo o rabi esperantskega jezika slepih. Alojzij Levstek se je seznanil z esperantom v graškem zavodu, kasneje tudi v Kočevju, sicer se je jezika naučil kot samouk. Za esperanto ga je navdušil koroški rojak Andrej Mičej.²¹ Esperantsko slovnico je dobil iz Leipziga in v dunajskem inštitutu za slepe esperantsko-nemški slovar, naročil je tudi esperantsko revijo *Esperanto Ligilo*, ki je izhajala v brajlici na Danskem.²² Kot pri ustanovitvi podpornega društva je tudi pri tem pridobil za sodelovanje prijatelja Franca Dolinarja, kasneje še druge, med njimi Ivana Vodopivca in Jožeta Kozlevčarja.²³

Levstek se je pri svojem delovanju zgledoval po zagrebški organizaciji, saj je tam delovala zelo močna Organizacija slepih esperantistov. Ta ga je pri njegovih prizadevanjih podpirala in bodrila. V Sloveniji je Levstek ves čas skrbel za povezavo med maloštevilnimi slepimi esperantisti, a pogojev za ustanovitev samostojne organizacije žal ni bilo. Kot smo že omenili, je bil naročen na mednarodno glasilo *Esperante Ligilo*, kjer je kot član mednarodne zveze slepih esperantistov objavljajl poročila in članke o gibanju slovenskih slepih esperantistov.

¹⁸ V članku Breznikove so podatki o Levstkovem rojstnem datumu bili napačni – 28. september 1900. Na podlagi zgoraj pregledane rojstne matične knjige smo pridobili nove podatke o rojstvu, poroki in smrti Alojza Levstka. Prim. Breznik: Slepí v Sloveniji med obema vojnoma, str. 14; NŠAL, ŽA Ribnica, Matične knjige, Krstna knjiga 1869–1912, sig. 04145: <https://data.maticula-online.eu/en/slovenia/ljubljana/ribnica/> (dostop: 27. 11. 2023).

Na podlagi zgoraj pregledane rojstne matične knjige smo pridobili nove podatke o rojstvu, poroki in smrti Alojza Levstka.

¹⁹ Breznik: Slepí v Sloveniji med obema vojnoma, str. 14–15.

²⁰ Ibidem, str. 14.

²¹ Andrej Mičej (r. 1893, u. 1989), znani slovenski kulturnik, slepi organist in zborovodja je leta 1912 ustanovil prvi pevski zbor v fari Šentvid v Podjuni na Koroškem – mešani pevski zbor Danica. Danes pomembno prispeva k ohranitvi slovenskega jezika na Koroškem.

²² Breznik: Slepí v Sloveniji med obema vojnoma, str. 21.

²³ Jože Kozlevčar (r. 1. 1. 1900, u. 4. 1. 1980) predsednik Kluba slovenskih esperantistov (kasneje Zveze esperantistov Slovenije).

V Zagrebu in Zemunu sta delovali močni organizaciji slepih esperantistov. Pri inštitutu za slepo mladino v Zemunu je bilo središče, od koder se je širil organiziran pouk esperanta. Obe organizaciji, tako zagrebška kot zemunska, sta sodelovali in organizirali V. in IX. kongres esperantistov. V. kongres jugoslovanskih esperantistov v Slavonskem Brodu maja 1932 ni bil uspešen. Na tem kongresu je Levstek dejavno sodeloval v organizacijskem odboru. Ustanovili so jugoslovansko organizacijo slepih esperantistov, ki, žal, ni zaživela. Uspešnejši je bil IX. kongres leta 1936 v Ljubljani. Tu so slepi esperantisti Jugoslavije prvič uspešno nastopili.²⁴ Del poteka priprav predvidenega kongresa nam razkrije tudi Levstkovo pismo Upravi šole za slepo mladino v Kočevju z dne 6. aprila 1936. Povzemamo vsebino pisma, ki ga hrani Arhiv Republike Slovenije:²⁵

»Ugledna uprava šole za slepo deco, v Kočevju.

Odbor za 9. Esperanto kongres za Jugoslavijo, ki se bo vršil v Ljubljani, od 30. 5. do 1. 6. je meni poveril častno nalogo, da organiziram tudi med slepimi Jugoslavije strokovni Esperantski sestanek. Ker je Esperanto zlasti za slepe še posebno važen, sem to nalogo, radevolje sprejel. Znano mi je, da se je v Vašem zavodu vršil Esp. tečaj, zato mi je čast, da povabim Vaš zavod, Odpošlite na 9. Esp. kongres v Ljubljano svoje zastopstvo Esperantistov.

Preskrbljena je skupna prehrana in prenočišče, stroški za osebo na dan so preračunani na 20 din. Zagrebški slepi nameravajo nastopiti z samostojnim koncertom. Zgleda, da bodo slepi zastopani iz Ljubljanskega, Zagrebškega ter Beograjskega rajona. Po glavnem se bomo slepi udeleževali programa celotnega kongresa. Med točko obiska muzeja in Narodne Galerije, pa je zamišljen strokovni sestanek slepih. Kakor hitro bodejo programi tiskani, jih Vam pošljem. Nadejam se, da odpošlete na naš kongres svoje zastopstvo. V prigibu so priložene pristopnice, katere blagovolite vrniti meni.

Z odličnim spoštovanjem, Alojzij Levstek«

Odgovor je Levstek dobil 14. aprila 1936. Uprava šole v Kočevju je kratko sporočila, da bo na kongres poslala štiri odrasle, če bodo dobili železniške vozovnice s popustom.

V Ljubljani so na IX. kongresu odrasli slepi organizirali posebno strokovno zborovanje, ki ga je vodil Levstek. Zborovanje je bilo zelo pomembno za nadaljnje delo. Na njem so obravnavali strokovne zadeve in tudi problematike, ki so se pokazale na področju tečajev esperanta. Po tem kongresu so se slovenski slepi zastopniki redno udeleževali narodnih in mednarodnih srečanj. Levstek je privabil k sodelovanju predsednika kluba esperantistov Kozlevčarja, ki je pripravil predavanje za slepo mladino v Kočevju. Levstek ga je leta 1937 na predavanju spremljal kot zastopnik slovenskih slepih esperantistov, takrat je tamkajšnji upravi šole obljubil vso podporo pri organizaciji tečaja esperanta. Organizirani tečaji v zavodu niso dosegli pričakovanega rezultata.

Levstek je zelo dobro poznal problematiko slepih, ni bil samo finančni nadzornik, temveč si je vedno in povsod prizadeval, da bi se slovenski slepi bolj povezovali s svetom s pomočjo esperanta in si tako širili obzorje. Svetovna vojna je prekinila to plodno Levstkovo delo. Leta 1941 se je poročil in se preselil v Ljubljano. Kmalu po drugi svetovni vojni je skušal zbrati okoli sebe slepe esperantiste, a se mu to ni posrečilo.²⁶ Levstek se je umaknil, zaradi bolezni v družini se posvetil slednji.

Za omenjeno obdobje, do leta 1940, lahko predvidevamo, da je Levstek kot pobudnik ustanovitve in član društva pogosto hodil v Ljubljano v dru-

²⁴ Kozlevčar: Esperanto – Slepim pot v svet, str. 308.

²⁵ SI AS 1460, šk. 24, mapa 102.

²⁶ Kozlevčar: Esperanto – Slepim pot v svet, str. 308–309.

štvene prostore, ki so bili za Bežigradom na Parmovi ulici. Tam se je srečeval z znanci in s prijatelji, morda na partijah šaha, poslušanju radia, v pogovorih. V tem obdobju naj bi v Zemunu opravil tudi mojstrski izpit, a to so le predvidevanja. Vsekakor je bil zelo dejaven na področju povezovanja slovenskih esperantistov z ostalimi v Jugoslaviji in izven nje. Po ohranjeni dokumentaciji v arhivskem gradivu je njegov prijatelj Dolinar zaprosil za dodatno izobraževanje v Zemunu, kjer bi pridobil naziv mojstra.²⁷ O Dolinarjevem odhodu ni podatkov, obstaja le negativen odgovor iz Zemuna na njegovo prošnjo, češ da je mojstrski izpit opravil že v Gradcu. O prošnji ali odhodu Levstka v Zemun ni gradiva. Morda se je njegova prošnja izgubila, morda nikoli ni obstajala. Gradivo, ki ga je Arhivu Republike Slovenije izročil Zavod za slepo in slabovidno mladino v Kočevju, je slabo ohranjeno ali je bilo nepopolno (ne v celoti) predano v arhiv. O šolanju v Zemunu imamo le pričevanje hčerke Danice, ki se spominja očetovega pripovedovanja o Zemunu. Podatek o njegovem bivanju v Zemunu najdemo tudi v prispevku Mimi Breznik v zborniku Svetloba izpodriva temo, kjer je navedeno, da je v letih 1939/40 obiskoval šolo za slepe v Zemunu. Tja je šel z namenom, da se nauči srbsčine. Tudi tam je bil poln idej, med drugim je bil pobudnik ustanovitve šahovskega kluba slepih, pripravil je tudi predloge za kratkopiš brajlice.²⁸ V času, ko je Levstek bival v Zemunu, je bilo ustanovljeno društvo slepih intelektualcev.²⁹ Morda bi kazalo naslednjim raziskovalcem pobrskati po arhivu zemunskega zavoda, ne samo zaradi Levstka, ampak zaradi številnih drugih Slovencev, ki so odšli v Zemun v času med obema vojnama.³⁰

Drugo obdobje (1941) 1947–1969

V prispevku smo želeli obuditi – osvetliti del življenja Alojzija Levstka in gotovo nihče ne bi mogel bolje opisati njegovega življenja med leti 1941 in 1969 kot njegova hčerka Danica Pogačnik. To je zgodba, ki je kljub težkim življenjskim obdobjem prežeta z ljubeznijo do življenja, s skrbjo in predanostjo družini.

Vrnimo se za trenutek v leto 1909, ko je devetletni Alojzij Levstek pri otroški igri oslepel. O tej nesreči obstajata dve zgodbi, uradna in družinska. Zgodbi se dokaj ujemata, le vzrok za poškodbo oči je drugačen. Uradna, objavljena v zborniku slepih leta 1969, je veljavna teorija, in sicer, da je padel v apno. Druga, družinska, je drugačna. O njegovi nesreči, ki ga je zaznamovala za vse življenje, je po pripovedovanju gospe Danice bila kriva igra s petardami. Po poškodbi s petardami naj bi deček šel naslednji dan celo v šolo. Učitelj je opazil poškodbo in o tem obvestil starše. Svetoval jim je, naj otroka nemudoma odpeljejo v ljubljansko

²⁷ Franc Dolinar prosi za sprejem v zemunski zavod, kjer bi opravil mojstrski izpit. V ljubljanskem zavodu je dobil 300 K mesečne plače, prisiljen si je bil poiskati boljšo službo, z mojstrskim izpitom si je obetal boljši gmotni položaj. Gl. SI AS 1460, šk. 50.

²⁸ Breznik: Slepí v Sloveniji med obema vojnama, str. 21.

²⁹ Slepíh, ki bi si v času med obema vojnama pridobili višjo izobrazbo, je bilo zelo malo, v Zavodu za slepo deco v Kočevju je bila samo trirazredna osnovna šola in pletarska šola z učno delavnico. Absolventi te šole so opravili pomočniške izpite. Redne šole so takrat odklanjale slepe učence. Izjema je le Milica Pretnar-Debeljak iz Tržiča (r. 1915), ki je končala šolanje – osnovno in vajeniško – v Zemunu in nato pa še redno meščansko šolo v Tržiču. Več gl. Breznik: Slepí v Sloveniji med obema vojnama, str. 21.

³⁰ Veljko Ramadanović (r. 27. 9. 1874, u. 21. 7. 1943) je bil ustanovitelj zemunskega zavoda za slepe. (Gl. Veljko Ramadanović) Ramadanović je leta 1931 na kongresu (13.–30. aprila 1931) v New Yorku srečal Helen Keller, ki je še isto leto obiskala Jugoslavijo. V Ljubljani je bila 3. in 4. julija 1931. (Več gl. Helen Keller v Ljubljani, str. 2; Prisrčen sprejem Helene Kellerjeve v Ljubljani, str. 3.) V Zemunu so imeli že leta 1921 glasbeno šolo, leta 1923 gimnazijo, leta 1926 predšolske oddelke itd. (Gl. Škola za učence oštečenog vida Veljko Ramadanović).

sko bolnišnico za očne bolezni.³¹ Žal mu v bolnišnici niso mogli pomagati. Na nadaljnje zdravljenje so ga poslali v graško bolnišnico. Po neuspešno končanem zdravljenju v graški bolnišnici so ga predali v tamkajšnji zavod za slepe, kjer je končal šolanje in se izučil za pletarja. Po prvi svetovni vojni je sledila vrnitev v domovino. Zgodbi, uradna in družinska, sta po odhodu v graško bolnišnico identični.

5. oktobra 1941 se je Levstek poročil z Ano Levec.³² Preselil se je k ženi, pravzaprav v hišo njenih staršev. Hiša je bila v železničarskem naselju v Zeleni jami na Bernekerjevi ulici. Družina Levstka je v njej prebivala ves čas, danes v prenovljeni hiši živi njegov potomec. V zakonu so se rodili trije otroci, najstarejša Danica leta 1942, dve leti kasneje še dvojčka Anica in Alojzij-Lojze. Kot skrben mož in oče je otrokom nudil vso podporo, z njimi se je učil, preverjal njihovo šolsko znanje in jih navajal k samostojnosti, kar se je kasneje izkazalo za zelo pomembno. Tudi sicer so otroci doma pomagali očetu in materi. Najstarejša Danica je že zgodaj naučil brati, mlajša Ana se je naučila celo brajlice. Večinoma ga je po opravkih spremljala starejša hči, tako sta velikokrat zavila v prostore društva, ki so bili takrat še vedno na Parmovi (približno leta 1950). Tja je rad hodil, se družil z ostalimi člani društva. Ko se je Danica naučila brati, je članom društva predlagal, da bi deklica ob sredah članom brala izbrane časopisne članke.

Izobrazba, ki jo je pridobil v Gradcu, je bila na visoki ravni, bil je razgledan in tudi željan znanja. Naučil se je esperanta, na dom je prejemal tudi esperantski časopis in ga z veseljem prebiral. Ponoči, ko je družina že spala, je poslušal radio, ki ga je dobil s pomočjo zveze slepih. Poslušanje radia je velikokrat nadomeščalo branje časopisa – pozorno je poslušal, zanimalo ga je vse – od domačih, svetovnih novic do politike, kulture in gospodarstva, zanj je bil okno v svet. Predvsem je rad poslušal glasbo, saj je tudi sam igral na citre. Družina se je v poletnih večerih zbrala pred hišo, Levstek je zelo rad igral na citre, drugi člani družine so ob njegovi spremljavi ubrano peli. Sosedje so prav radi prisluhnili prijetnim melodijam, velikokrat so se pridružili in zapeli skupaj z domačimi. Če Levstek ni igral, so ga »pobarali«, kdaj bo spet igral.

Levstkovi so imeli lepe odnose s sosedi. Tudi sicer so sosedje Levstku pomagali. Družini so pomagali pri težjih opravilih, ki so bila za Levstka nevarna, saj nekaterih del ni mogel opraviti zaradi invalidnosti. Za ta dobronamerna dela in za prijaznost, naklonjenost sosedov je bil neizmerno hvaležen in se nikoli ni pozabil zahvaliti tako, kot so mu finančne razmere dovoljevale.

Danici so ostali v lepem spominu sosedje Steletovi, ki so imeli krasen sadovnjak. Levstkove otroke so velikokrat povabili, naj pridejo nabirat sadje. In ti so sosedovim rade volje pomagali pri vrtnih opravilih.

Levstek je tudi po ustanovitvi podpornega društva z bratom Andrejem še nadalje obiskoval slepe po vsej Sloveniji in jih vabil, naj se včlanijo v društvo. Številni, ki jih je prepričal, da so se vpisali v društvo, so mu bili hvaležni, kar so pokazali na različne načine. Gospod iz Štajerske je v zahvalo družini vsako jesen v času trgatve pošiljal grozdje. Levstek je pogosto v spremstvu hčere Danice obiskoval prijatelje in znance, pri tem ni pozabil ostarelih, osamljenih slepih in slabovidnih. Redno je hodil v dom starejših občanov na Poljanski cesti. Obiskoval je tudi osebe, potrebne pomoči ali morda le družbe, ki so živele same in osamljene v hišah ali stanovanjih brez družine, sorodnikov. V spomin pripovedovalke se je vtisnila gospa Naglič, ki je živela sama daleč od mesta v Vižmarjah in je bila njunih obiskov zelo vesela. Pogosto sta se z vlakom peljala v Zagreb.

³¹ Arhivskih dokumentov očne bolnišnice ni mogoče pregledati zaradi Zakona o arhivskem gradivu, ki vsebuje osebne podatke o zdravljenju pacienta, in ugotoviti, kaj je resnično botrovalo nezgodi devetletnega Alojzija Levstka.

³² Datum poroke in ime neveste sta pripisana k rojstnemu datumu Alojzija Levstka. Gl. NŠAL, ŽA Ribnica, Matične knjige, Krstna knjiga 1869–1912, sig. 04145: <https://data.maticula-online.eu/en/slovenia/ljubljana/ribnica/> (dostop: 27. 11. 2023).

Levstek je zelo rad hodil na srečanja s hrvaškimi kolegi. Z njimi so ga povezovali esperanto, šah in zanimive razprave o težavah slepih, o politiki, dogodkih po svetu. V Zagrebu je zelo rad igral šah, po pripovedovanjih naj bi premagal celo šahista Pirca.

Gradič Okroglo pri Kranju je Zveza slepih Jugoslavije uredila kot gorsko klimatsko okrevališče za slepe. Pobudo za ureditev poslopja je dala Zveza slepih Slovenije, ki ga je imela v lasti od leta 1951.³³ V to klimatsko okrevališče je po izgubi soproge hodil na oddih v iskanju miru in tišine, rad se je umaknil za nekaj časa pred vsemi nevšečnostmi, mogočimi in nemogočimi, ki jih je prinašalo življenje. Njegovi otroci so ga prav radi obiskovali v okrevališču, včasih so se tja podali s kolesi.

Kot smo že omenili, je imela družina lepe odnose s sosedi. A kot so v življenju vedno izjeme, je imela Levstkova družina težave z bližnjo sosedo, ki jim ni bila naklonjena, predvsem jo je motilo, da je Levstek z otroki redno hodil v cerkev – kar naj bi botrovalo njeni nenaklonjenosti. V letu 1952 so se zadeve stopnjevale do te mere, da si je želela prisvojiti sobo v njihovi hiši, kjer je do nedavna bivala Levstkova tašča. Te zadeve so bile zelo stresne za družino, a Levstek je bil odločen ter je vztrajal pri svojih stališčih in končno je težave s sosedo razrešil družini v prid.

V namen, da bi družini omogočil primerno življenje, se je Levstek odločil z lastnimi sredstvi kupiti na Pokopališki ulici del zemljišča, ki je bilo last gostilničarja Lasana. Na zemljišču si je uredil prostor za trafiko, kjer je kasneje prodajal tobak. Tobak je nabavljal na Trubarjevi. Pri nabavi in prevozu tobaka so mu pomagali otroci, predvsem najstarejša Danica. Očetu je pomagala in skrbela za finančne zadeve nabave, prodaje tobaka in za pravočasno poravnavo računov z dobaviteljem tobaka. Levstek je v trafiki prodajal tobak in cigarete, ki so se v tistih časih prodajale po kosih. Dokler je bil v uporabi denar za nakup tobaka, je bila prodaja preprosta, saj je Levstek na otip ločil vrednost bankovcev in kovancev. Ob zamenjavi denarja z boni ni mogel z otipom določiti vrednosti bonov, kar je bil vzrok za njegovo predčasno upokožitev leta 1952.

Po smrti očeta je trafiko v zapuščino dobila hčerka Danica, prodala jo je gostilničarju Lasanu. Po pripovedovanju so lastniki gostilne v njej imeli skladišče za čisto perilo.

Levstek je poleg trafike denar služil z izdelavo mrež. S tem delom je v družinski proračun prispeval še dodatne finance, da družina ni čutila pomanjkanja. Izdeloval jih je v nočnih urah, ko je družina legla k počitku. Pri postopku za izdelavo mrež je bilo treba material namakati in še z mokrim začeti plesti mrežo. Zaradi zahtevnega, zamudnega dela in neprimerne prostora v hiši je Levstek poenostavil način pletenja, tako da je pletel mreže z vrvjo, ki jo je kupoval v Vrvarni na Trubarjevi ulici. Ob pletenju je poslušal radio, ki mu je v nočnih urah krajšal čas. Izdelke je prodajal podjetju DOM. Mreže so se v petdesetih letih 20. stoletja uporabljale namesto današnjih plastičnih vreč pri nakupih sadja in zelenjave. Pletenja mrež se je naučila mlajša hčerka Ana. Kasneje sta skupaj poleg mrež za nakupe pletla tudi viseče mreže za popoldansko zibanje v senci dreves.

Vodstvo Zavoda Škofja Loka ga je zaprosilo, da bi prevzel vodenje tečajev pletenja mrež za slepe in slabovidne. Prošnji se je z veseljem odzval.

V življenju se dogodki prepletajo, srečni in manj srečni, celo tragični. Nekateri med njimi je gospod Levstek s svojo življenjsko energijo uspešno prebrodil in razrešil, medtem ko so bili nekateri za njegovo čutečo dušo prehudi.

³³ Po drugi svetovni vojni se je skrb za slepe razširila. Že leta 1946 so na občnem zboru razpravljali o možnosti oddiha in letovanja slepih. Zveza se je trudila za dve klimatski zdravilišči – letovišči, in sicer na morju in na Gorenjskem. Po dolgoletnem iskanju so našli dve primerni letovišči na morju in v hribih: v Izoli in Okroglem pri Kranju. Gl. Breznik: Domovi oddiha, str. 177–181.

Med številne manjše incidente v življenju Levstka, vseh nismo opisali, je sodil pripetljaj z učenci osnovne šole Vide Pregarc, ki so Levstka opetnajstili, a je niso odnesli brez kazni. Levstek je zadevo zelo preprosto razrešil, odšel je na omenjeno šolo in se pogovoril z ravnateljem. Na podlagi njunega razgovora je ravnatelj predvideval, kateri fantje bi bili zmožni take lumparije. Pripeljal jih je v zbornico k Levstku, ki je nepridiprave prepoznal po glasu. Ti učenci so že tako delali preglavice pedagoškemu kadru, a tudi sicer so imeli grdo navado Levstkov otroke zmerjati z neprimernimi izrazi.

S šolo Vide Pregarc Levstka veže še en dogodek. Kot smo že omenili, je bil navdušen nad esperantom. Menil je, da bi bilo s tem jezikom mogoče povezati med seboj različne narode. Ravnatelju šole je predlagal, da bi organiziral tečaj esperanta na šoli. Njegova ideja ni obrodila sadov, ker je bilo za tečaj premalo zanimanja.

Dva tragična dogodka v družini sta vplivala tudi na psihično in zdravstveno stanje Alojzija Levstka. Gospa Levstek je bolehalo dlje časa. Njeno zdravstveno stanje se je po porodu dvojčkov zelo poslabšalo. Levstek je bil zelo pozoren in je marsikatero gospodinjsko delo opravil namesto žene. A žal je bolezen napredovala in je botrovala njeni prezgodnji smrti leta 1956. To je bil za vso družino hud udarec, predvsem za Levstka samega. Ob tej hudi izgubi je doživel živčni zlom, kar nekaj časa je bil na zdravljenju. V tem težkem obdobju so otroci, stari 14 in 12 let, brez mame in očeta skrbeli sami zase. Otroci so bili že zgodaj navajeni postoriti vse ob bolni mami in pomagati slepemu očetu. Ko je bil oče na zdravljenju, so ga otroci redno obiskovali.

Drugi usodni dogodek za Alojzija Levstka je bila sinova bolezen. Kmalu po tem, ko se je sin Alojzij-Lojze leta 1969 vrnil od vojakov, je zbolel. Ker je bil slaboten, so ga nemudoma sprejeli v bolnišnico. Družina je upala na dober razplet, a upanje kmalu splahnelo, kajti v mesecu februarju so iz bolnišnice sporočili, da zanj ni nobenega upanja več. Na podlagi natančnih pregledov pacienta so ugotovili, da ima levkemijo. Domače je ta novica zelo prizadela, za Levstka je bila prehuda, tako ga je pretresla, da je od žalosti umrl, in sicer 8. februarja 1969.³⁴ V mesecu juniju istega leta je preminil tudi sin Alojzij-Lojze.

Zaključek

Kako to, da sta Levstek in Dolinar uvidela nujnost društva? Preden zaključimo s prispevkom, bi morda omenili izobraževanje slepih na avstrijskih zavodih, da bi si morda lažje predstavljali željo in vztrajnost dveh slepih pletarskih mojstrov po ustanovitvi slovenskega društva. Izobraževanje slepih na avstrijskih zavodih se je začelo že v 19. stoletju in se je dokaj hitro razvijalo ter kmalu doseglo raven rednih avstrijskih osemletnih osnovnih šol. Slepí, ki so končali vse njim namenjene stopnje izobraževanja, so bili gotovo za tiste čase dobro izobraženi. Njihovo znanje je bilo enakovredno znanju otrok, ki so končali osemletno šolanje na ljudskih šolah. Iz ohranjenega arhivskega gradiva Deželne vlade za Kranjsko ter Deželnega zbora in odbora za Kranjsko³⁵ lahko sklepamo, da je bilo izobraževanje slepih v avstrijskih zavodih zelo kakovostno. Ob koncu 19. stoletja je trajalo od šest do osem let ali dlje, saj so dijaki po končanem osemletnem izobraževanju lahko ostali v zavodu še dve leti. V tem obdobju so v šoli pridobljeno

³⁴ Pripis v rojstno matično knjigo – datum smrti Alojzija Levstka. Gl. NŠAL, ŽA Ribnica, Matične knjige, Krstna knjiga 1869–1912, sig. 04145: <https://data.matricula-online.eu/en/slovenia/ljubljana/ribnica/> (dostop: 27. 11. 2023).

³⁵ SI AS 33, Humanitarni zavodi, ubožne zadeve reg. fasc. 18/3 in ustanove za slepe - konvoluti: št.129, 27/IV, V, VI, VII, VIII, IX, X/XI, XII/XIII; SI AS 38, ustanove in patronati III: III/36, III/36/38, III/37, III/38, šk. 298–299.

ročno spretnost še dopolnili in ob koncu prejeli še pomočniško spričevalo. Za slovenske otroke, ki so bili izbrani na podlagi razpisa in so jim podelili štipendije za obiskovanje avstrijskih zavodov, po vrnitvi domov ni bilo perspektive. Številni, ki so se vrnili v domovino, so imeli težave, saj je bil slovenski trg nasičen z izdelki domače obrti, ki je slepim predstavljala hudo konkurenco. Težava je bila tudi ta, da mojstri niso želeli zaposliti slepih in slabovidnih, kljub potrdilu o opravljenem pomočniškem izpitu.³⁶ Nekateri redki posamezniki s področja Kranjske so ostali v Avstriji zaradi boljših pogojev dela in oskrbovalnih zavodov za starejše oskrbovance, ki so starejšim slepim, delovno sposobnim od 20. leta dalje nudili vso podporo. Vodstvo zavoda je oskrbovancem nudilo prenočišče, hrano ter nabavo materiala in orodja. Izdelke oskrbovancev je vodstvo tržilo, z denarjem je namreč pokrilo potrebe vzdrževanje zavoda. Žal takega zavoda na področju Slovenije ni bilo.

Ti, ki so se vrnili v domovino, se niso vdali v usodo. V arhivskem gradivu najdemo njihove prošnje za podporo pri nakupu orodja, pri naročilu pisalnega pribora, posamezniki so zaprosili za občinsko podporo.³⁷ Glasbeno nadarjeni so želeli nadaljevati izobraževanje na konservatoriju, za to so potrebovali finančno podporo.

Dolinar in Levstek sta z znanjem in izkušnjami, ki sta jih dobila v času izobraževanja v avstrijskem zavodu v Gradcu, kmalu po vrnitvi v domovino uvidela, da bi bilo treba tudi v novonastali državi poskrbeti za slepe in jim pomagati z ustanovitvijo društva slepih. V Avstriji so bili slepi samo organizirani v društvu, ki je delovalo tudi v Ljubljani, a v to nemško društvo Slovenci niso bili včlanjeni, morda posamezniki. Zato sta Levstek in Dolinar na tem področju orala ledino. V ta svoj projekt sta vložila veliko truda, odrekovanja, časa, saj sta na svoji poti po Sloveniji osebno obiskala vse slepe ter jih prepričevala in navduševala za zamisel. V popotovanje po Sloveniji nista vložila le svoje energije, navdušenja, vložila sta tudi svoja finančna sredstva. Z ustanovitvijo društva je bil položen temeljni kamen za pomoč slepim. Društvo je imelo pomembno vlogo, saj je prispevalo ali vsaj skušalo izboljšati takratne zelo slabe razmere slepih, kljub slabim finančnim razmeram društva. Prvo povojno navdušenje in pripravljenost posameznikov – dobrotnikov pomagati invalidom je splahnelo. Društvo se je vsa leta zelo trudilo zbrati dovolj denarja, skušalo je prepoznavati potrebe slepih in jim pomagati v vsakdanjem življenju, mnogokrat je pomagalo z nasveti pri življenjskih odločitvah in nudilo tehnično strokovno podporo, s podporami je pomagalo slepim ublažiti revščino. Podporno društvo slepih, ustanovljeno leta 1920, je pravni predhodnik današnje Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije.

³⁶ Skaberne: Skrbstvo za slovenske slepe v bivši Avstriji, vse do leta 1918, str. 9; Serše: Skrb za slepe v slovenski zgodovini ter vloga Minke Skaberne pri organizaciji izobraževanja slepi in slabovidnih, str. 33.

³⁷ Dva primera: Ivana Murn je šolanje končala z odličnim uspehom. Bila je nadarjena, dobila je tudi priporočila, a zaposlitve ne. Njena prošnja je bila zavržena z zapisom: »Tudi če je še tako nadarjena in je pohvaljena in je dosegla najvišje, najboljše uspehe, se ti uspehi ne morejo kosati z najboljšimi ...« Ivana Murn je ena izmed prosilcev za pisalni pribor. (SI AS 38, III/36, šk. 290, spis 13242/1898.) Štiriindvajsetletna Alberta Kattauer je obiskovala sedem let linški zavod za slepe. Po končanem izobraževanju se je vrnila v Ljubljano. Sama se ni mogla preživljati, kljub izobrazbi. Oče je vzdrževal družino. Leta 1900, ko je oče umrl, je bila prisiljena zaprositi za podporo. Dobila je podporo magistrata v višini 40 kron. (SI AS 38, III/36, šk. 290, spis 13377/1900 in 9969/1900.) Gl. tudi Serše: Odnos družbe do slepih in slabovidnih na Kranjskem v 19. stoletju, str. 176–177.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Arhiv Republike Slovenije

- SI AS 33, Deželna vlada v Ljubljani.
- SI AS 38, Deželni zbor in odbor za Kranjsko.
- SI AS 68, Kraljevska banska uprava dravske banovine, Upravni oddelek, Serija društvenih pravil.
- SI AS 1460, Zavod za slepo in slabovidno mladino Ljubljana.

ČASOPISNI VIRI

Helen Keller v Ljubljani. V: *Jutro : dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko*, 4. 7. 1931, št. 151, str. 2.

Jurásek, Gabrijel; Dolinar, Franc; Schwentner, Franc: Pomagajte, pomoč nujna! V: *Slovenec : politični list za slovenski narod*, 4. 2. 1922, št. 28, str. 5.

Prisrčen sprejem Helene Kellerjeve v Ljubljani. V: *Jugoslovan*, 4. 7. 1931, št. 151, str. 3.

LITERATURA

Breznik, Mimi: Domovi oddiha. V: *Svetloba izpodriva temo : zbornik slepih Slovenije* (ur. Vekoslav Mlekuž). Ljubljana: Republiški odbor zveze slepih Slovenije, 1969, str. 177–181.

Breznik, Mimi: Slepi Slovenije med obema vojnama. V: *Svetloba izpodriva temo : zbornik slepih Slovenije* (ur. Vekoslav Mlekuž). Ljubljana: Republiški odbor zveze slepih Slovenije, 1969, str. 14–22.

Kobal, Josip: Razvoj in stanje slepstva v kraljevini SHS. V: *Popotnik XLIV* (1923), št. 3–4, str. 80–85.

Kozlevčar, Jože: Esperanto – slepim pot v svet. V: *Svetloba izpodriva temo : zbornik slepih Slovenije* (ur. Vekoslav Mlekuž). Ljubljana: Republiški odbor zveze slepih Slovenije, 1969, str. 307–311.

Serše, Aleksandra: Odnos družbe do slepih in slabovidnih na Kranjskem v 19. stoletju. V: *Arhivi* 36 (2013), št. 1, str. 171–181.

Serše, Aleksandra: Podporno društvo slepih. V: *Tradicija za prihodnost* (ur. Sanja Grobovšek in Blaž Mihelič idr): Ljubljana: Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije, 2015, str. 13–26.

Serše, Aleksandra: Skrb za slepe v slovenski zgodovini ter vloga Minke Skaberne pri organizaciji izobraževanja slepi in slabovidnih. V: *Minka Skabernè : (1882-1965) : pobudnica in ustanoviteljica prve slovenske knjižnice za slepe* (ur. Petra Testen in Saša Poljak Istenič). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2018, str. 31–43.

Skaberne, Minka: Skrbstvo za slovenske slepe v bivši Avstriji, vse do leta 1918. V: *Svetloba izpodriva temo : zbornik slepih Slovenije* (ur. Vekoslav Mlekuž). Ljubljana: Republiški odbor zveze slepih Slovenije, 1969, str. 9–13.

SPLETNI VIRI

Nadškofijski arhiv Ljubljana, Župnijski arhiv Ribnica, Matične knjige, Krstna knjiga 1869–1912, sig. 04145: <https://data.maticula-online.eu/en/slovenia/ljubljana/ribnica/> (dostop: 27. 11. 2023).

Škola za učenike oštečenog vida Veljko Ramadanović: https://sr.wikipedia.org/sr-el/%C5%A0kola_zu%C4%8Denike%20o%C5%A1te%C4%87enog_vida_Veljko_Ramadanovi%C4%87 (dostop: 14. 3. 2024).

Veljko Ramadanović: https://sr.wikipedia.org/sr-el/%D0%92%D0%B5%D1%99%D0%BA%D0%BE_%D0%A0%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%9B (dostop: 12. 3. 2024).

SUMMARY

ALOJZIJ LEVSTEK 1900–1969, INITIATOR OF THE ESTABLISHMENT OF THE SUPPORT SOCIETY FOR THE BLIND

The paper pays tribute to the social activist who initiated the establishment of the Support Society for the Blind, the first (disabled) society for persons with special needs in Slovenia, and at the same time advocated the spreading of the use of Esperanto among the blind and sight impaired.

Alojzij Levstek was born on May 28, 1900, in the village Goriča vas near Ribnica, and died in Ljubljana on February 8, 1969. He became blind at an early age. He completed his studies at the Institute for the Blind in Graz. Alojzij Levstek returned to his homeland shortly after the First World War, when blind and sight impaired individuals from Austrian institutions started to return to the newly established state of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes.

The period between the two wars was very rich and creative for Alojzij Levstek; it was the most productive part of his life. From the scant information found in published articles and archival materials, we can conclude that he was an exceptional person, tireless and selfless in his pursuits. He actively participated in the establishment of the Support Society for the Blind, perhaps even being the main initiator of its establishment. He got the idea to start the association from Franc Dolinar, a friend during his time studying in Graz. They were the first in this field. They committed themselves completely—sacrificing a great deal of time, energy, and even money. They made personal visits to every blind individual, persuading and motivating them to form an association. Their efforts paid off, as the Support Society of the Blind was established by the blind two years after the war. The groundwork for aiding the blind was established with the association's inception.

As an enthusiastic Esperanto speaker, he organised classes for the blind and vigorously promoted the language's use among them. In addition, he actively worked to link Slovenian Esperantists with other speakers of the language in Yugoslavia and beyond. He was also the first blind Slovenian to start promoting the use of Esperanto among the blind. He was a member of the International Association of Blind Esperantists.

He was one of the organisers of the IX. Congress of Yugoslav Esperantists, which took place in Ljubljana in 1936, and he actively engaged in the organising committee. With his contributions, he also participated in the magazine *Esperante Ligilo*, where he published reports and articles about the movement of Slovenian blind Esperantists. In Zemun, he was the driving force behind the establishment of a chess club for the blind.

The Second World War interrupted his productive labour. After the war, despite his great desire, he was not fortunate enough to revive the activities of the Esperanto group for the blind.